

ХАЁТ БО РОХИ МАРГ

Феминизатсияи аҳолии
қисмати Табошари кӯҳна боиси
хузури шумораи бештари занон
дар минтақаҳои аз лиҳози
экологӣ осебпазир гардидааст.
Ба гайр аз бори гарони
хочагидорӣ, ҷинси латиф маҷбур
аст, ки бо умеди дастрасӣ ба оби
тозаи нӯшокӣ ҳаррӯз роҳҳои
дорои нуқтаҳои ба саломатӣ
хатарноки афканишоти нури
радиатсиониро убур намояд.

Шаҳри Истиқпол (пештар Табошар) дар вилояти Суғди шимоли Тоҷикистон қарор дошта, 1300-1500 метр баландтар аз сатҳи баҳр қарор дорад. Шаҳр аз маркази вилоят-шаҳри Хӯҷанд дар масофаи 30 километр дурттар ҷойгир шуда, шаҳри саноатӣ ба шумор меравад ва онро қаторкӯҳҳои Қурама иҳота кардаанд. Ҳанӯз аз даврони Шӯравӣ ин қаторкӯҳҳо чун кони уран, тилло ва нуқра ба шумор рафта, коркард ҳам шудааст. Дар даврони истиқполияти кишвар аз онҳо танҳо партовҳои радиатсионӣ боқӣ мондаанд. Имрӯз ҳачми он дар шаҳри Истиқпол 50 фоизи миқдори умумии партовҳои радиатсионии вилоятро ташкил медиҳад. Ва яке аз он, ки дар ҳудуди ҷамоати Табошари кӯҳна қарор

дорад, кушода боқӣ мондааст. Ҳачми партови радиатсионӣ дар он 2,5 миллион тонна ва меъёри афканишоташ 100-250 МкР\соят буда, 4 километр дурттар аз нуқтаи аҳолинишин қарор дорад. Дар сари роҳи асосӣ сӯйи Табошари кӯҳна бошад, дар ҷойи кушодаи истихроҷшудаи уран дар натиҷаи барфу борон кӯл ҳосил шудааст, ки ҳачми партови радиатсионӣ дар он 15 миллион тоннаро ташкил медиҳад. Бино ба гуфти олимони радиатсионишинос аслан меъёри мӯътадил барои инсон аз 11 то 57 МкР\с мӯқаррар гаштааст.

-Меъёри радиатсионӣ дар ҳудуди деҳаи мо 14-16 МкР\с аст, -ба нақл оғоз мекунад Ҳолбуви Нарчаева.

Ў 56 сол дошта, дар Табошари кӯҳна таваллуд ва ҳамин ҷо оиладор шудааст.

-Писархондам ҳар ғоҳе аз экологоне, ки

барои муайян кардан меъёри радиатсионӣ ба деҳа меоянд, мепурсад, -суханашро идома медиҳад Ҳ. Нарчаева. Лекин 17 сол пеш хонаи мо 200 метр поёнтар қарор дошт. Радиатсионӣ шиносон он ҷоро барои зиндагӣ ҳавғоник номида, ба мо тавсия доданд, ки ба ҷои дигар кӯҷем. Аз соли 2003 ҳамроҳи шавҳарам ва ду писари маъюбам аз болотар хонаи нав ҳаридем. Соҳиби духтарак шудем, шукр солим аст ва алҳолдонишҷӯй мебошад.

Духтари Ҳолбуви Нарчаева Сарвиноз мегӯяд, ки ҳатто поёни партов бо умеди паст намудани ҳавғи радиатсионӣ боғи ниҳолҳои мева соҳтаанд:

Ниҳолҳои боғ асосан аз барфу борон гизо мегиранд.

Вале оби барфу борон аз рӯи ҳусусияти таркиби ҳоки маҷал, ки нимхушк аст, бо омехта ҳоки партови радиатсионӣ ба боғ мешорад.

Абдувалий Ҳомидов иқлимишинос дар ин бобат, ҷунин мегӯяд:

-Иқлими шаҳри Истиқпол иқлими нимхушк аст. Сар задани боришоти атмосферӣ ин мешавад, ки як бор боришот занаду vale аз меъёри зиёд бошад. Ин дар иқлими нимхушк бисёр ба назар мерасад. Мисол, агар тибқи меъёри тӯли моҳ 27-30 миллиметр бояд боришот ба амал ояд, аммо ин меъёри тӯли ду рӯз, як рӯз ё ҷор соат меборад. Агар 15 миллиметр боришот борад, дар тамоми кӯҳи Муғул сел меборад, барои он, ки ҳоки кӯҳи Муғул намонокиро дар таркибаш нигоҳ дошта наметавонад ва дар натиҷа ҳок босел омехта шуда меояд. Ин ҷараён дар кӯҳи Муғул бештар рӯх медиҳад.

Нишонаҳои барфу боронро дар кӯҳи партови радиатсионие ки ҳолаташ кушода аст, мушоҳида кардан мушкил нест, зеро дар натиҷа эрозияи ҳок ба вуҷуд омадааст.

Олим Хотам Муртазоев, ки 58 сол то ин ҷониб, ба омӯзиши радиатсионӣ машғул аст, зикр мекунад, ки меваеро, ки об ба ниҳоли он аз самти

партои радиатсионӣ шоридааст истеъмол кардан мумкин нест:

-Гармӣ, реаксияи химиявӣ барои дигаргунсозӣ ё дигаргуншавии таркиби моддаҳои радионуклидҳо таъсири намекунад. Танҳо дар натиҷаи барфу борону таъсири атмосферӣ моддаҳои радиактивӣ ба поён нисбат ба рельеф мекучанд. Баъдан ба нуқтаҳои аҳолинишин шорида, дар майдони полезӣ ё растаниҳо ҷамъ мешаванд, ё сангҳои дар натиҷаи сел аз партов афтодаро мardum мечинанду хона месозанд, ки барои саломатӣ ҳавф дорад. Дар мисоли меваҳо ин ҳатар дарҳоле эҷод мешавад, агар инсон меваи аз ин об парвариш шударо истеъмол кунад. Олимон муайян намудаанд, ки мева назар ба оби оддӣ, оберо, ки омехтаи радиатсионӣ аст, зудтар ҷабида, дар таркиби ҳудҳал мекунад.

Соҳибхоназан Гулнора Насимова, изҳор

медорад, ки онҳо миқдори зиёди маҳсулоти озӯқаворӣ, аз ҷумла сабзвоту меваҷотро аз маркази шаҳри Истиқпол, ки аз дигар шаҳру навоҳии вилоят оварда мешавад, ҳаридорӣ мекунанд, аммо нисбат ба мардон бештар аз дарди сари доимӣ ва дарди гурда азият мекашанд. Лекин рӯйхати бемориҳои занон бо ин ба итном намерасад.

Имрӯз индекси вазъи саломатии духтарони синни мактабии маҳаллаи Табошари кӯҳна нисбат ба маркази шаҳри Истиқпол (қаблан Табошари нав) ҷанд зина поёнтар қарор дорад. Мутахассисон аз ҳамсолони худ қафо мондани ҳонандагони мактаби Табошари кӯҳнаро дар соҳти генетикии волидон ва таъсири муҳити атроф мебинанд.

Мудири таваллудҳонаи шаҳри Истиқпол Нусратова Светлана иброз медорад, ки солҳои пеш дар шаҳри Истиқпол таваллуди

кӯдакон бо ҳар гуна бемориҳо ва ноқсихо мушоҳид мегардид. Дар баъзе маврид, дар моҳи ҷоруми ҳомиладорӣ дар бачадони зами ҳомиладор ҳубобча ба мушоҳид мераасид ва барои табобати он химијатерапия тавсия мегардид, ки одатан ба гирифткорони бемориҳо саратон тавсия мешавад. Дар ҳолати саркашӣ аз табобат эҳтимоли маҳрум гаштани зан аз бачадон вучуд дошт. Имрӯз бошад, баъзе ҳодисаҳои бачапартоӣ ба назар мераасад, ки табиб дар дараҷаи аввал сабаби онро дар омилҳои маризиҳои занона мебинад. Вале бонувони маҳал бовар доранд, ки маризиҳои занона дар натиҷаи вазъи экологии маҳал ба вучуд омадаанд ва таъсири он ба нафароне, ки он маконро зодгоҳи худ медонанд бештар аст, зоро мегӯянд онҳо баччапартоӣ дар ҷавонзанон зиёда аз як маротиба низ ба назар мераасад. Як ҳамсӯҳбати мо, ки нахост номаш ифшо гардад, мегӯяд, ки ҳоҳараҷ ҷанд соле аст, ки наметавонад фарзанддор шавад, зоро се маротиба бо сабаби рушд накардан кӯдак дар батни модар табибон ҷараёни ҳомиладорӣ пеш аз мӯҳлат қатъ кардаанд.

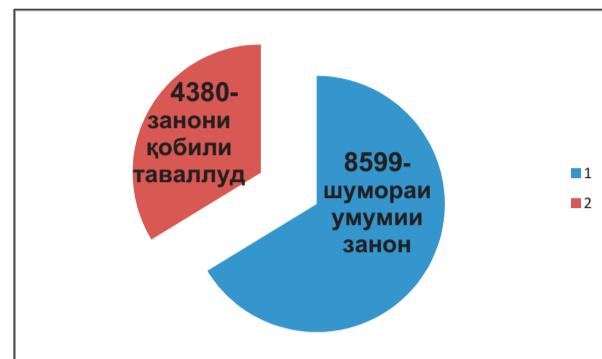
Намояндағони ҳифзи муҳити зисти шаҳр бар он ақидаанд, ки аҳолӣ дар ҷойҳои барои зиндагонӣ дошта, дар ҳудуди ҳатар нишонаҳои маҳсус гузошта шудаанд. Вале пайваста дар байнӣ мардум оид ба қоидаҳои беҳдошт ҷорабинҳои маърифатӣ баргузор мена-моянд. Онҳо мегӯянд, андозаи нури афканишоти радиатсия дар деҳа мувофиқи меъёри буда, андозаи майдони полезӣ ва боф бузург нест ва аҳолӣ маҳсулоти ҳӯроквиро асосан аз бозор меҳарад ва оби нӯшокӣ аз ҳисоби ҷашмаҳои кӯҳӣ таъмин карда мешавад. Пас саволе ба миён меояд, ки чаро маҳз занон дар ин маҳал бештар аз бемориҳо зикрашон боло азият мекашанд?

Ба ҳама маълум аст, ки меъёри зиёди афканишоти нурҳои радиатсияни бештар ба генофонди инсон таъсири манғӣ дорад. Аз ин сабаб, таъсири он ба занон, ки қобилияти

таваллуд доранд, бештар мушоҳид мешавад.

Дар соли 2018 дар шаҳри Истиқлол занони қобили таваллуд 51 фоизи аз миқдори умумии бонувонро ташкил доданд.

Дуввум, аз кор боз мондан ва қисман фаъолият бурдани корхонаҳои даврони шӯравии шаҳр боиси афзоши шумораи муҳочирон аз ҷумлаи мардон гардида, ба феминизатсияи аҳолии деҳаҳои Истиқлол, маҳсусан Табошари кӯҳна мусоидат намудааст.

Феминизатсияи аҳолии қисмати Табошари кӯҳна боиси ҳузури шумораи бештари занон дар минтақаҳои аз лиҳози экологӣ осебпазир гардида, ба ғайр аз бори гарони ҳоҷагидорӣ, ҷинси латифро маҷбур намудааст, ки бо умедин дастрасӣ ба оби тозаи нӯшокӣ ҳарроҷ роҳҳои дорони нӯқтаҳои ба саломатӣ ҳатарноки афканишоти нури радиатсияниро убур намояд.

Таъминоти оби нӯшокӣ шаҳри Истиқлол аз се манбаъ: ҷашмаҳои Тақмоқ, Подҳоз ва Уткенсу амалий мегардад. Аз ин 16 000 аҳолии шаҳр ва 26 корхонау муассиса тавассути шабакаи обтажинкунӣ бо оби тозаи ошомидани таъмин мешаванд. Аммо маҳаллаи Табошари кӯҳна ба ин шабака ворид набуда, таъҳо аз ҳисоби обҳои ҷашмаи кӯҳӣ бо оби нӯшокӣ таъмин мебошад.

-Мо поии пиёда, бархе ҳамсаъҳо бо мошини сабукрав, ҷанд партови радиатсияниро гузашта, барои гирифтани оби ҷашма мерафтад. Аз он сабаб, ки мардони хона дар Русия буданд, ман ҳамроҳи фазандонам имкони бисёр овардани обро надоштам, аз ин сабаб ҳолатҳое ҳам мешуданд, ки барои об ба ҷашма дар як рӯз ду маротиба ҳам мерафтад, -мегӯяд Маҳбуба Маматқулова, истиқоматкунандаи маҳаллаи Табошари кӯҳна. Албатта ин азоб аз ҳӯрдани оби олудаи радиатсияни беҳтар аст. Мо ду кӯл дорем, аммо ҳарду аз лиҳози ҳаҷми андозаи радиатсия дар таркиби об ба саломатии инсон ҳатарнок муйян шудааст. Лекин ҷашмаи кӯҳие, ки тӯли 50 сол сарҷашмаи ягони оби нӯшокӣ барои деҳаи мо буд, байнӣ солҳои 2008-2012 бино бо сабаби гарм шудани фасли тобистон назар ба дигар солҳо се маротиба ҳуҷӯк шуд. Аз ин лиҳоз ҳавзи маҳсус соҳта, онро бо оби ҷашма пур мекарданд ва мардум тавассути қубурҳои обгузар онро то ҳавлиашон ҳам бурданд.

Вале ҳурсандии мардуми маҳалла дар давом накард, оби ҷашма аз охирҳои август то оғози баҳор, то мавсими об шудани барғҳо то ҳавзи обӣ намерасид ва дар натиҷа эҳтиёҷ ба оби ошомидани афзуд.

-Моро лозим омад, ки дар ҷустуҷӯи дигар ҷашмаҳои кӯҳӣ шавем. Дар натиҷа, дар масофаи 12 километр дурттар боз як ҷашмаи оби тоза дарёфт шуд. Барои он низ як ҳавзи об бунёд карданд, акунун аз моҳи март то охири тобистон хонаамон тавассути як ҷашма бо об таъмин мешавад, аз охири тобистон тамоми зимиистон барои гирифтани оби тоза бошад, то ним километрро роҳро убур карда, то он ҳавзи ҷашмаи дуввум мерасем, -мегӯяд Саодат Шарипова.

Бонувони маҳалла дар сӯҳбат бо мо изҳор доштанд, ки барои овардани оби тоза 500 метр роҳро тавассути партови кушодай радиатсияни занҳо убур мекунанд, зоро дар хона ҳаҷми обро барои омода намудани ҳӯрок, ҷомашӯй ва тоза нигаҳдории ҳолати санитарии хона маҳз занон медонанд. Лекин

онҳо мушкилоти овардани обро бештар дар сардии ҳаво мебинанд:

-Мо ба маҳалли радиатсияни одат кардем. Ба дигар маҳал кӯҷиданӣ неstem. Сардии ҳаво дар маҳаллаи мо то -15 дараҷа мерасад, новобаста ба ин ҳарорат моро лозим меояд ҳамроҳи фарзандон барои овардани об ба баландӣ бароем. Агар шамол аз ҷануб бошад эҳтимоли расидани ҷанги радиатсияни то мовҷуддорад.

Ҳарчанд дар адабиётҳо масофаи партови кушодай радиатсия 4 километр дурттар аз нӯқтаи аҳолинишин арзёбӣ шавад ҳам, дар асл ҳонаҳоеро дидан мумкин аст, ки дар барӣ партов ё 400 метр дурттар аз ҳудуди сераҳолӣ ҷойгир шудаанд ва ба ғайр аз он бархе "нӯқтаҳои гарм", ки меъёри радиатсия дар он баланд аст, ҳамоно бетағиҳир боқӣ мемонад. Яке аз он ҳудудҳо дар байнӣ сокинон бо номи "Экспедитсияи Москав" маъмул аст, ки дар баробари аз ҷониби олимон нӯқтаи гарм (яъне ҳудуди меъёри радиатсияи баланд) арзёбӣ шудани он, Ҳолбуви Нарҷаев аз ҳонае, ки 17 сол зиндагонӣ кардааст даст қашидааст. Имрӯз таъҳо сутунҳои хона боқӣ мондаасту ҳалос, аммо дар барӣ он ва поёнтар мardum боз ҳонаҳои баланд афрохтаанд. Ва имрӯз тавассути нӯқтаҳои гарми "Экспедитсияи Москав" ва "Гашти истгоҳ" зери ҷамоли ҷанги радиатсияни, ки одатан аз самти ҷануб мевазад, асосан занони маҳаллаи Табошари кӯҳна ним километр роҳро убур намуда, дар мавсими сармо барои муборизаи ҳаёт бо роҳи марг мераванд.

Зебоҷон ҚУРБОНОВА
Мавод дар доираи поиҷаи
Форуми занони давлатҳои Осиёӣ ва
Уқёнуси Ором. Ҳуқуқ ва рушд
(APWLD) омода шудааст.